

УДК 323–944.922(479.22)«20»

ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ГРУЗІЇ НА ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ

Ксенія Пашаєва

*Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
факультет міжнародних відносин, політології та соціології,
кафедра міжнародних відносин
Французький бул., 24/26, 65058, м. Одеса, Україна*

Стаття вивчає внутрішньополітичні процеси в Грузії з моменту розпаду Радянського Союзу. Досліджується процес демократичного транзиту Грузії – формування демократичних інститутів та процедур, аналізуються проблеми консолідації демократичного режиму в країні.

Ключові слова: демократизація, посткомуністичні трансформації, демократичний транзит, консолідація демократії.

Процес становлення держави Грузія – один із найскладніших з усіх колишніх радянських республік. Розбудова грузинської незалежної держави відрізнялася від інших радянських республік циклічністю кризових ситуацій, що є характерним для перебігу трансформаційних процесів у цій країні.

Дослідження внутрішньополітичної посткомуністичної трансформації Грузії є нагальним у зв'язку зі зростаючою роллю країни в регіоні Південного Кавказу. Тому необхідно проаналізувати політичні процеси, які відбулися, для виявлення джерел нестабільності та їхнього впливу на становлення демократичного режиму в Грузії і на його консолідацію.

Метою цієї статті є виявлення основних чинників та результатів трансформації політичного режиму в Грузії на початку XXI століття. Для цього були поставлені такі задачі дослідження: 1) виявити основні характеристики політичного режиму Грузії; 2) дослідити перебіг внутрішньополітичних процесів у країні; 3) проаналізувати основні наслідки демократичного транзиту Грузії і проблеми консолідації демократичного режиму.

У жовтні 1990 року відбувся перший мирний трансфер влади в Грузії – на багатопартійних виборах перемогла націоналістична та антикомуністична коаліція «Круглого столу» на чолі зі Звіадам Гамсахурдією, якого у травні 1991 року буде обрано президентом [1, с. 102].

У той період ідеї націоналізму та демократії домінували в грузинському суспільстві. Грузія мала бути незалежною державою в межах радянської республіки і рухатися в напрямку до Європи, за чим стояла демократизація країни [2, с. 8]. Однак розвиток політичних інститутів зіткнувся з низкою проблем, пов'язаних із суперечливими цілями різних політичних акторів та етнічних груп [3, с. 29].

Грузинський націоналізм, метою якого було моральне відродження нації та возз'єднання церкви і держави, спричинив появу антинаціоналістичних парадигм і програм в автономних регіонах Абхазії, Південної Осетії та Аджарії. Так, у Грузії, як і в інших багатонаціональних країнах, демократичний транзит став загрозою єдності країни [2, с. 9]. Період президентства Звіада Гамсахурдії асоціювався зі слоганом «Грузія для грузинів» [4, с. 16]. Грузинські націоналісти на чолі з правлячою політичною елітою вважали, що

осетини та абхазі є переселенцями, які мігрували з Північного Кавказу у XVII – XVIII сторіччі, і мали туди повернутися. Така риторика тільки посилювала етнічний націоналізм і все більше провокувала національні меншини до боротьби за незалежність від Грузії [4, с. 17]. Аджарський сепаратизм відрізнявся від південно-осетинського та абхазького, оскільки ґрунтувався на релігійній, а не на етнічній приналежності та не мав на меті відокремлення від Грузії [5, с. 66].

Конфлікт між національними меншинами та центральною владою досяг критичної фази в Південній Осетії, коли 9 грудня 1990 року була проголошена Республіка Південна Осетія, що було спробою відокремлення від Грузії. Верховна Рада Грузії відреагувала на це скасуванням південно-осетинської автономії. Спроби встановити контроль над регіоном військовим шляхом були невдалі й перетворилися на війну, яка тривала кілька років [2, с. 10].

Наприкінці 1991 року Звіад Гамсахурдіа зіткнувся не лише з опозицією національних меншин, але й грузинів. Військова організація «Мхедрїоні» критикувала З. Гамсахурдіа за участь у виборах до Верховної ради СРСР, які розглядала як символ окупації. Комуністи та демократи у свою чергу звинувачували Звіада Гамсахурдіа в монополізації влади в країні [4, с. 21]. Оскільки не було створено інституційні механізми для боротьби з опозицією, політичні організації почали самостійно прокладати собі шлях, створюючи власні військові підрозділи. У січні 1991 року З. Гамсахурдіа заборонив діяльність «Мхедрїоні» – найвпливовішої військової організації опозиції, яка в січні 1992 року, об'єднавшись із силами Національної гвардії, усунула його від влади [1, с. 104]. Так завершився перший етап демократичної трансформації Грузії, на якому конфронтація між представниками етнічного націоналізму зруйнувала політичну систему країни.

Військова рада Грузії прийняла рішення запросити колишнього міністра закордонних справ Радянського Союзу – Едуарда Шеварднадзе на посаду голови Державної ради [2, с. 11]. З поверненням до влади Едуард Шеварднадзе зіткнувся з трьома викликами: 1) сецесіонізмом Абхазії та Південної Осетії, які заперечували юрисдикцію центральної влади; 2) сепаратизмом в Аджарії, де встановився особистий режим Аслана Абашидзе; 3) регіоном Самегрело, контрольованим із січня 1992 р. прихильниками Звіада Гамсахурдіа [5, с. 65].

Едуард Шеварднадзе сконцентрував свої зусилля на відновленні порядку в країні. У червні 1992 року, за посередництвом Російської Федерації, між Грузією та Південною Осетією було підписано Угоду про припинення вогню, згідно з якою припинялися бойові дії і для врегулювання конфлікту створювалася змішана контрольна комісія та вводилися миротворчі сили у складі російського, грузинського та осетинського батальйонів [4, с. 22]. Однак розпочався конфлікт в Абхазії, коли в серпні 1992 року грузинські війська увійшли на територію республіки під приводом захисту залізниці і автомагістралей. У результаті цей конфлікт охопив і сусідню Мегрелію, яка перебувала під контролем прихильників З. Гамсахурдіа [3, с. 32].

Зрештою, Едуарду Шеварднадзе вдалося нанести поразку прихильникам Звіада Гамсахурдіа і ліквідувати воєнізовані угруповання в жовтні 1993 року. Однак не вдалося вирішити проблему абхазького сепаратизму. Абхазькі військові угруповання за підтримки добровольців із Північного Кавказу і частково російських військ нанесли поразку урядовим військам Грузії і змусили грузинське населення Абхазії покинути її територію.

У квітні 1994 року, за участю Російської Федерації, як і у випадку з Південною Осетією, була підписана Угода про припинення вогню, згідно з якою миротворчі сили СНД, очолювані Російською Федерацією, були розгорнуті в зоні конфлікту [4, с. 23]. Відтоді

«заморожені конфлікти» в Абхазії та Південній Осетії займають провідне місце у внутрішній і зовнішній політиці Грузії [3, с. 32].

У 1995 році були нейтралізовані сили Національної гвардії та воєнізовані угруповання «Мхедріоні», після чого Едуард Шеварднадзе перейшов до консолідації своєї влади на території всієї країни, за винятком зон конфліктів та Аджарії [2, с. 13]. Ці події стали новим імпульсом для демократичного переходу. Було покладено кінець агресивній риторичі щодо етнічних меншин, політичний дискурс став більш толерантним, почали розвиватися незалежні ЗМІ, критика влади стала відкритою, було знято заборону на діяльність політичних партій [2, с. 11].

У 1995 році в Грузії була прийнята Конституція, яка заклала основи організації державної влади на основі принципу поділу влади. Також були проведені президентські й парламентські вибори. Едуард Шеварднадзе виграв президентські вибори, а партія «Громадянський союз Грузії», створена ним у 1993 році, отримала більшість місць у парламенті [3, с. 33]. Важливим результатом виборів листопада 1995 року була поява правлячих партій, зокрема, «Громадянського союзу Грузії» та «Союзу демократичного відродження Грузії», який був створений у 1992 році Асланом Абашидзе і отримував більше 95% голосів на кожних виборах, що проводилися в Аджарії до 2004 року [1, с. 110].

Команда «молодих реформаторів» – група молодих політиків, політичних вихованців Едуарда Шеварднадзе, на чолі із Зурабом Жванією проводила реформи в країні. Членами його команди були Міхеїл Саакашвілі – майбутній президент Грузії і Ніно Бурджанадзе – майбутній спікер парламенту [2, с. 14].

На думку Гнія Нодії та Альваро Шольтбаха, політичних експертів, режим Едуарда Шеварднадзе можна охарактеризувати як конкурентний авторитаризм, оскільки існувала обмежена політична конкуренція та плюралізм, а влада була зосереджена в руках невеликої правлячої еліти, яка не допускала інші групи до ефективних засобів політичної конкуренції, а Конституція, інститути державної влади та самоврядування набули формального характеру [2, с. 15]. Разом із тим в Абхазії інституалізувався авторитарний режим правління Аслана Абашидзе, який існував паралельно [1, с. 110].

Друга половина 1990-х років характеризувалася швидким реформуванням правової та інституціональної основ держави, які мали наблизити Грузію до європейських стандартів [2, с. 14]. Однак економічна криза 1998 року виявила ряд невирішених внутрішніх проблем. Західні донори почали скасовувати діючі програми допомоги. Зменшення зовнішньої і внутрішньої підтримки режиму спричинило поглиблення авторитарних тенденцій, головними ознаками чого була фальсифікація результатів виборів і корупція, а процес прийняття рішень почав відповідати виключно інтересам правлячої еліти [2, с. 15].

«Молоді реформатори» стали рушійною силою змін у країні. Ще у 2001–2002 роках реформатори створили окремі партії і вийшли з правлячої партії. Вони виступали як дві політичні сили – «Єдиний національний рух» на чолі з Міхеїлом Саакашвілі та виборчий блок «Бурджанадзе – Демократи», в який входили «Об'єднані демократи» на чолі із Зурабом Жванією та команда спікера парламенту Грузії Ніно Бурджанадзе [6, с. 85].

Парламентські вибори 2003 року пройшли з широкомасштабними фальсифікаціями [7, с. 2]. У відповідь на це опозиційні лідери мобілізували своїх прихильників, об'єднавшись в альянс «Національний рух – демократи», і очолили масові народні виступи за відставку Едуарда Шеварднадзе, які отримали назву «Револьюція троянд» [8, с. 346]. Події листопада 2003 року продемонстрували прихильність грузинського народу до цінностей демократії та їхню нетерпимість до порушення своїх політичних прав [2, с. 20]. Мобілізуючою силою опозиції була медійна підтримка телеканалу «Руставі 2». Під натиском суспільства 23 листопада 2003 року Едуард Шеварднадзе був змушений піти у відставку [6, с. 86].

Так, потужна хвиля народних протестів призвела до зміни правлячої еліти й консолідації влади в руках «Національний рух – Демократи». Міхеїл Саакашвілі здобув перемогу на президентських виборах, які були охарактеризовані як такі, що відповідають міжнародним стандартам демократичного виборчого процесу [8, с. 1]. Згодом, у березні 2004 року, були проведені парламентських вибори, на яких перемогу отримала коаліція «Національний рух – Демократи». Зураб Жванія зайняв посаду прем'єр-міністра, а Ніно Бурджанадзе продовжила займати посаду спікера парламенту [9, с. 345].

У лютому 2004 року була здійснена конституційна реформа, яка призвела до інституалізації такої моделі державної влади, яка, на думку політичних експертів, не відповідала демократичній моделі розподілу влади, оскільки розширювала повноваження виконавчої влади та закріплювала домінування правлячої партії «Національний рух – Демократи» [10, с. 158].

Грузинська політична еліта на чолі з Міхеїлом Саакашвілі розпочала проект швидкої модернізації країни та суспільства. Адміністрація Саакашвілі вважала, що лише сильні та ефективні державні інститути можуть підвищити довіру громадськості до формальних інституцій і замінити встановлені неформальні структури грузинського суспільства [10, с. 10]; мала на меті якнайшвидше досягнути трансформації суспільства, територіальної реконструкції та модернізації економіки. Політичний експерт Маттіас Йобеліус вказує на те, що уряд Грузії мав ідеологічну програму здійснення реформ, примкнувши до радикальної ринкової течії – лібертаріанства, головним завданням якої є ефективне обмеження політичної влади, а відповідальність за розвиток суспільних відносин, які регулюються законами ринку, передає індивіду [6, с. 95].

Новому уряду вдалося провести лібералізацію економіки, підвищити обсяги прямих закордонних інвестицій, збільшити податкові збори, легалізувати сектор «тіньової економіки», забезпечити безперебійне постачання електроенергії, покращити інфраструктуру та модернізувати грузинську армію [3, с. 36].

Боротьба з корупцією та організованою злочинністю була ще одним пріоритетом нового уряду. Уряд запровадив нове антикорупційне законодавство, яке стало частиною Кримінального кодексу країни, забезпечуючи міцну правову базу для боротьби з корупцією на всіх рівнях. У результаті Грузія стала найменш корумпованою пострадянською країною, за винятком країн Балтії [12, с. 11]. На кінець президентського терміну Міхеїла Саакашвілі у 2012 році Грузія, згідно з рейтингами «Transparency International», займала 51 позицію зі 174 [13]. Реформа сектору безпеки, зокрема поліцейська реформа, була однією з головних цілей нового режиму і його найвагомішим досягненням, наряду з реорганізацією системи охорони здоров'я та реформою системи освіти, яка зробила вступ до вищих навчальних закладів більш прозорим та конкурентоспроможним [10, с. 159]. Загалом, новий уряд досяг успіхів у підвищенні адміністративних можливостей держави й отримав широку підтримку населення [1, с. 114].

Однією з основних виборчих обіцянок Міхеїла Саакашвілі було об'єднання Грузії та відновлення авторитету центральної влади над територією Абхазії та Південної Осетії [14, с. 5]. У травні 2004 року населення Аджарії, натхненне «Революцією троянд» і готове підтримувати новий уряд у Тбілісі, виступило проти режиму Аслана Абашидзе, змусивши його покинути територію регіону після серії масових акцій протесту. Так Аджарія була інтегрована до політичного простору Грузії [2, с. 22].

У липні – серпні 2004 року адміністрація Саакашвілі намагалася відтворити свій успіх в Аджарії у Південній Осетії, сподіваючись, що осетини так само, як аджарці, усунуть свій корумпований режим. Однак ці намагання перетворилися в першу серйозну

невдачу адміністрації Саакашвілі – відносини з Росією різко погіршилися, і відновився конфлікт між Грузією і Південною Осетією [5, с. 68].

Таким чином, демократичний розвиток Грузії після революції 2004 року можна умовно розділити на два періоди, розподільною лінією яких є листопад 2007 року. У період до листопада 2007 року розрив між демократизацією та модернізацією збільшувався. Швидко і самовпевнено реалізовані реформи не принесли позитивних результатів для всього суспільства. Замість цього рівень безробіття підвищився, і велика частина населення опинилась за межею бідності. Населення Грузії було незадоволене тим, що антикорупційна кампанія мала вибірковий характер і була політично мотивованою, оскільки не було поборено корупцію на вищому рівні. Обурення також викликало придушення основних політичних свобод та несправедливі правила політичної конкуренції. Укріплення державних інституцій разом зі слабкістю представницьких установ призвело до демократичного регресу в Грузії, спричинивши маргіналізацію опозиції [10, с. 163]. Напруга, яка відчувалася у відносинах між урядом та опозицією, привела до політичної кризи в листопаді 2007 року. Восени дев'ять опозиційних партій об'єдналися в політичний блок і заявили про те, що обіцянки «Революції троянд» не були виконані, вимагаючи відновлення функціонування системи стримувань і противаг, зміцнення судової влади, припинення тиску на ЗМІ та прямих виборів мерів і губернаторів [10, с. 163].

На фоні протестів у жовтні 2007 року було прийнято рішення про проведення позачергових парламентських виборів у квітні 2008 року та позачергових президентських виборів у січні 2008 року. Починаючи з 2 листопада, в Тбілісі проводилися мирні демонстрації. Реакцією на них уряду було оголошення надзвичайного стану в країні, закриття незалежних телевізійних каналів «Імеді» та «Кавкасія» та припинення мовлення всіх телеканалів і радіоканалів, за винятком державних, що викликало хвилю міжнародної та внутрішньої критики. Уряд заявив, що вжив ці заходи з метою запобігання організованій Росією змови, проте офіційних доказів цього не було надано [3, с. 38].

Для вирішення цієї політичної кризи Міхеїл Саакашвілі пішов у відставку. У січні 2008 року були проведені президентських вибори, на яких він отримав 53,7% голосів виборців [15, с. 29]. На парламентських виборах у травні 2008 року правляча партія також перемогла й отримала 59,18% голосів, що дозволило їй зберегти за собою і надалі конституційну більшість [16, с. 34].

Конфлікт із Російською Федерацією 2008 року за Південну Осетію, який закінчився втратою територій, з подальшим визнанням Росією Абхазії і Південної Осетії незалежними державами і встановленням контролю Росії шляхом військової присутності та економічних дотацій ще більше поглибив політичну кризу в країні [5, с. 67].

Незважаючи на поразку і на те, що Російська Федерація зупинила хвилю демократизації в регіоні, Міхеїл Саакашвілі оголосив другу хвилю «Революції троянд», направлену на зміну балансу влади між президентом та парламентом на користь законодавчої влади, зміцнення приватної власності та незалежності суддів, розширення свободи діяльності ЗМІ та збільшення впливу опозиції [17, с. 210].

Серпневі події вдарили по найбільш помітному досягненню уряду Саакашвілі – по ефективних державних інститутах та забезпеченню суспільної довіри до них. Громадяни Грузії почали сприймати нову хвилю демократизації як брак успіхів у реалізації проектів уряду [11, с. 10]. Реформи з лібералізації Саакашвілі не вирішили проблему безробіття, скорочення виробництва сільськогосподарської продукції та масштабну бідність [18, с. 4]. Економічні виклики були посилені тягарем внутрішньо переміщених осіб і торговельним

ембарго Росії. Незадоволення населення зростало, а сили опозиції були фрагментовані та позбавлені ефективного лідерства [19, с. 4].

Парламентські вибори 2012 року стали історичною подією, оскільки відбувся другий мирний трансфер влади в історії незалежної Грузії. Опозиційна коаліція «Грузинська мрія», об'єднана грузинським мільярдером Бідзіною Іванішвілі, отримала перемогу на парламентських виборах і закріпила за собою більшість у парламенті, отримавши 54,97% голосів [20, с. 33]. Незважаючи на те, що президентський термін Міхеїла Саакашвілі закінчувався у 2013 році, на посаду прем'єр-міністра було призначено лідера коаліції Бідзіну Іванішвілі [1, с. 118].

Передвиборчі обіцянки «Грузинської мрії» зосереджувались на проблемі працевлаштування, необхідності боротьби з бідністю, проблемі розвитку сільських районів, покращенні соціального забезпечення та правосуддя [19, с. 8]. Проблема з реалізацію більшості обіцянок полягала в їх вартості та тривалості реалізації. Тому нова правляча партія ініціювала кампанію «відновлення справедливості», що призвело до переслідування та арештів посадовців «Єдиного національного руху», спричинивши хвилю міжнародної критики [19, с. 8].

Давід Апраїдзе пише про те, що з 2012 року в Грузії можна спостерігати нову внутрішню динаміку, яка є викликом для подальшої демократизації країни. Цим викликом є автономія від громадян, за якої державний апарат і люди, які його контролюють, мають джерело доходів, що робить їх незалежними від громадян [1, с. 121]. Прикладом такої системи є лідер правлячої коаліції Бідзіна Іванішвілі, який залишив посаду прем'єр-міністра у 2013 році, але продовжує впливати на політичний розвиток Грузії, оскільки має достатньо ресурсів для впливу на грузинську політику шляхом фінансування нинішнього уряду або альтернативних йому урядів [1, с. 121].

З перемогою на президентських виборах у 2013 році Георгія Маргвелашвілі була консолідована влада «Грузинської мрії» на національному рівні, та з 2014 року відбулася заміна домінуючої партії – «Об'єданого національного руху» – партією «Грузинська мрія» [1, с. 120].

На даному етапі політичного розвитку виборчий процес у Грузії характеризується як вільний та як такий, що відповідає демократичним стандартам [21, с. 22]. Проте Спеціальна моніторингова місія Організації з безпеки і співробітництва в Європі відзначає домінування правлячої партії як ключовий фактор впливу [22, с. 1]. Політичний плюралізм, що з'явився після передачі влади у 2012 році в країні, знов поступився місцем партійній системі домінуючої партії з помітним дисбалансом між сильною правлячою партією та слабкою фрагментованою опозицією [12, с. 2].

Найважливішою політичною подією 2017 року було прийняття змін до конституції, які завершили перехід Грузії до парламентської системи від суперпрезидентської моделі і встановили новий баланс між гілками влади. Парламент і прем'єр-міністр були наділені більшими повноваженнями, ніж президент. Прем'єр-міністр став впливовішим політичним актором нової системи, який буде обиратися парламентом. Конституційні поправки призвели до зменшення впливу президента, позбавивши його ряду важливих функцій та запровадивши з 2024 року непрямі президентські вибори. Також була введена повністю пропорційна виборча система до парламенту, що буде діяти з 2024 року [23]. Всі ці зміни закладають фундамент для подальшої демократизації країни.

Вивчаючи розвиток громадянського суспільства у Грузії, необхідно зазначити, що він має нелінійний характер. Після антирадянської масової мобілізації руху громадянського суспільства знову почали з'являтися в середині 1990-х років і відіграли ключову роль в усуненні президента Едуарда Шеварднадзе від влади у 2003 році. Після «Трояндової революції», незважаючи на значний вплив на політичні процеси, громадські та неурядові орга-

нізації в Грузії характеризуються структурною слабкістю та залежністю від фінансових надходжень закордонних донорів [24, с. 134–136].

Грузинським політичним партіям бракує програмних платформ, і їх важко ідентифікувати в ліво-правому спектрі класичних політичних ідеологій. Корнелі Какачія і Бідзіна Лебанідзе вказують, що однією з причин відсутності у грузинських партій ідеологічного підґрунтя є те, що поява політичних партій не була пов'язана із соціальним розшаруванням суспільства, а також пов'язана з культом особи в грузинській політиці, який є джерелом поведінки грузинських виборців, голосуючих за лідера, а не за партії, що є ознакою незрілої політичної культури [24, с. 146].

Таким чином, можна зробити певні висновки. Розвиток процесів демократизації в Грузії є суперечливим. З одного боку, Грузія досягла успіхів в модернізації державних інститутів і є більш вільною країною, ніж інші країни Південного Кавказу. З іншого боку, різкий перехід Грузії від авторитарної до демократичної системи в перші роки незалежності призвів до того, що з метою здійснення реформ уся влада в країні акумулювалася в руках виконавчої влади, а законодавча і судова гілки влади почали виконувати формальні функції. Це також пов'язано з патріархальною культурою грузинського суспільства та історично зумовленою довірою до харизматичного лідера, що пояснює суперпрезидентство Звіада Гамсахурдії, Едурда Шеварднадзе та Міхеїла Саакашвілі.

За роки незалежності в Грузії лише двічі відбувся мирний трансфер влади – від комуністичної партії до коаліції «Круглого столу» та у 2012 році – від «Єдиного національного руху» до «Грузинської мрії», всі інші рази зміна влади відбувалася революційним шляхом – зміна уряду Звіада Гамсахурдії урядом Едуарда Шеварднадзе та прихід до влади адміністрації Міхеїла Саакашвілі після «Трояндової революції». Такий політичний процес свідчить про незрілість інституціональної політичної системи Грузії, за якої політичні конфлікти вирішуються нелегітимним шляхом.

Проте перебіг посткомуністичних трансформацій у Грузії продемонстрував, що такі явища як корупція, клієнтелізм та інші прояви неопатримоналістичної держави можна усунути. Реформа державної служби та перемога над дрібною корупцією підвищили ефективність державного сектору країни і стали моделлю для інших пострадянських країн. Грузинське суспільство демонструє свою прихильність демократичним цінностям. Численні спроби демократичних перетворень поки що не призвели до консолідованої системи демократичних інститутів. Грузія має значні внутрішні економічні та соціальні труднощі. Існування невирішених територіальних конфліктів в Абхазії та Південній Осетії є головною перешкодою на шляху стабільного демократичного розвитку грузинської держави, а російська військова присутність на цих територіях є основною загрозою національній безпеці.

Список використаної літератури

1. Aprasidze D. 25 Years of Georgia's Democratization: Still Work in Progress. 25 Years of Independent Georgia: Achievements and Unfinished Projects. Tbilisi: Konrad Adenauer Stiftung & Ilia State University Press, 2016. P. 91–130.
2. Nodia G., Scholtbach A.P. The Political Landscape of Georgia. Political Parties: Achievements, Challenges and Prospects. Delft: Eburon Academic Publishers, 2006. 268 p.
3. Гегешидзе А. Политическая трансформация Грузии: Зигзаг демократии. Южный Кавказ – 20 лет независимости. Тбилиси: Фонд Фридриха Эберта, 2011. С. 27–45.
4. Berglund C., Blauvelt T. Redefining the Nation: from Ethnic Fragmentation to Civic Integration? 25 Years of Independent Georgia: Achievements and Unfinished Projects. Tbilisi: Konrad Adenauer Stiftung & Ilia State University Press, 2016. P. 11–55.

5. Nodia G. The Story of Georgia's State-Building: Dramatic But Closer to Completion. 25 Years of Independent Georgia: Achievements and Unfinished Projects. Tbilisi: Konrad Adenauer Stiftung & Ilia State University Press, 2016. P. 56–91.
6. Йобеліус М. Авторитарний лібералізм Грузії. Южный Кавказ – 20 лет независимости. Тбилиси: Фонд Фридриха Эберта, 2011. С. 84–101.
7. International Election Observation Mission. Parliamentary Elections, Georgia – Post Election Interim Report. 2003. URL: <https://www.osce.org/odihr/elections/georgia/17822?download=true>
8. Georgia Extraordinary Presidential Election 4 January 2004. OSCE/ODIHR Final Report. 2004. URL: <https://www.osce.org/odihr/elections/georgia/24600?download=true>
9. Mitchell L. Georgia's Rose Revolution. Current History. October 2004. Vol. 103. № 675. P. 342–348.
10. Lansky M., Areshidze G. Georgia's year of turmoil. Journal of Democracy. October 2008. Vol. 19. № 4. P. 154–168.
11. Aprasidze D. Lost in Democratization and modernization: What next in Georgia? Caucasus Analytical Digest. January 2009. № 2. P. 9–12.
12. Georgia Country Profile. Freedom House. 2008. URL: <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2018/georgia>
13. Corruption Perceptions Index. Transparency International. 2012. URL: <https://www.transparency.org/cpi2012/results>
14. Georgia's Libertarian Revolution. European Stability Mission. 2010. URL: https://www.esiweb.org/pdf/esi_-_georgias_libertarian_revolution_-_part_one_-_georgia_as_a_model_-_10_april_2010.pdf
15. Georgia Extraordinary Presidential Election. OSCE/ODIHR Election Observation Mission Final Report. 2008. URL: <https://www.osce.org/odihr/elections/georgia/30959?download=true>
16. Georgia Parliamentary Elections. OSCE/ODIHR Election Observation Mission Final Report. 2008. URL: <https://www.osce.org/odihr/elections/georgia/33300?download=true>
17. Welt C. Still Staging Democracy Contestation and Conciliation in Postwar Georgia. Demokratizatsiya. July 2009. Vol. 17. № 3. P. 196–227.
18. Targamadze G. Georgia at the Crossroads. Chatham House. 2011. URL: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/Russia%20and%20Eurasia/061011summary.pdf>
19. MacFarlane S.N. Two Years of the Dream. Georgian Foreign Policy During the Transition. Chatham House. 2015. URL: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/publications/research/20150529GeorgianForeignPolicyMacFarlane.pdf>
20. Georgia Parliamentary Elections. OSCE/ODIHR Election Observation Mission Final Report. 2012. URL: <https://www.osce.org/odihr/elections/98399?download=true>
21. Ishiyama J., Mezvrishvili L., Zhgenti N. An oasis of democracy in an authoritarian sea? Civil society, social, and institutional trust in Georgia. Communist and Post-Communist Studies. 2018. Vol. 51. P. 19–26.
22. Georgia Local Elections. ODIHR Election Observation Mission Final Report. 2017. URL: <https://www.osce.org/odihr/elections/georgia/373600?download=true>
23. Конституционный закон Грузии О внесении изменений в Конституцию Грузии. 2017. URL: <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/3811818?publication=1>
24. Kakachia K., Lebanidze B. Georgia's Protracted Transition: Civil Society, Party Politics and Challenges to Democratic Transition. 25 Years of Independent Georgia: Achievements and Unfinished Projects. Tbilisi: Konrad Adenauer Stiftung & Ilia State University Press, 2016. P. 130–162.

**GEORGIAN INTERNAL POLICY TRANSFORMATION
AT THE BEGINNING OF XXI CENTURY**

Kseniia Pashaieva

*Odessa I. I. Mechnikov National University,
Faculty of International Relations, Political Science and Sociology,
Department of International Relations
French Blvd., 24/26, 65058, Odesa, Ukraine*

The article studies internal political process in Georgia since collapse of the Soviet Union. Process of democratic transit – formation of democratic institutions and procedures are examined as well as problems faced by Georgia in the course of democratic regime consolidation.

Key words: democratization, post-communist transformations, democratic transit, democratic consolidation.